HARBIY XIZMATCHILARNING HUQUQIY MADANIYATINI TAKOMILLASHTIRISHDA HUQUQ FALSAFASINING O‘RNI VA ROLI

Eshmuradov Z.M

O‘R HX va DM STOM Kafedra boshlig‘i

Annotatsiya:

Mazkur ilmiy maqolada harbiy xizmatchilarning huquqiy madaniyatini takomillashtirish jarayonida huquq falsafasining o‘rni keng yoritilgan. Huquqiy ong, tafakkur va xulq-atvorning o‘zaro bog‘liqligi tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar:

huquqiy madaniyat, huquq falsafasi, huquqiy ong, harbiy etikasi, qonun ustuvorligi, adolat.

Абстрактный:

В данной научной статье подробно рассматривается роль философии права в совершенствовании правовой культуры военнослужащих. Анализируются взаимосвязь между правовым сознанием, мышлением и поведением.

Ключевые слова:

Правовой культура, правовой философия, правовой сознание, военная этика, верховенство право, справедливость.

Abstract:

This scientific article extensively covers the role of legal philosophy in the process of improving the legal culture of military personnel. The relationship between legal consciousness, thinking and behavior is analyzed.

Keywords:

Legal culture, legal philosophy, legal consciousness, military ethics, rule of law, justice.

Zamonaviy jamiyatda harbiy xizmatchilarning huquqiy madaniyatini rivojlantirish muhim ahamiyatga ega. Huquq falsafasi bu jarayonda nazariy asos boʻlib xizmat qiladi. Huquqiy madaniyat shaxsning huquqiy bilimlari, qadriyatlari va xulq-atvorini oʻz ichiga oladi. Huquq falsafasi esa huquqning mohiyatini, uning jamiyatdagi oʻrnini va inson hayotidagi ahamiyatini oʻrganadi. Harbiy tizimda huquqiy ong va tafakkur yuqori darajada boʻlishi zarur, chunki qarorlar tez va masʼuliyatli qabul qilinadi.

Aksiologik yondashuvga koʻra, huquq qadriyat sifatida qaraladi. Harbiy xizmatchilar uchun adolat, burch va vatanparvarlik muhim qadriyatlardir. Huquqiy tarbiya zamonaviy metodlar asosida olib borilishi kerak. Interaktiv usullar, кейс-метод va simulyatsiyalar samarali hisoblanadi. Qonun ustuvorligi harbiy tizimda muhim tamoyil boʻlib, har qanday buyruq qonun doirasida boʻlishi kerak. Huquqiy madaniyat shaxsning huquqiy bilimlari, qadriyatlari va xulq-atvorini oʻz ichiga oladi. Huquq falsafasi esa huquqning mohiyatini, uning jamiyatdagi oʻrnini va inson hayotidagi ahamiyatini oʻrganadi.

Harbiy tizimda huquqiy ong va tafakkur yuqori darajada boʻlishi zarur, chunki qarorlar tez va masʼuliyatli qabul qilinadi. Aksiologik yondashuvga koʻra, huquq qadriyat sifatida qaraladi. Harbiy xizmatchilar uchun adolat, burch va vatanparvarlik muhim qadriyatlardir. Huquqiy tarbiya zamonaviy metodlar asosida olib borilishi kerak. Interaktiv usullar, кейс-метод va simulyatsiyalar samarali hisoblanadi.

Qonun ustuvorligi harbiy tizimda muhim tamoyil boʻlib, har qanday buyruq qonun doirasida boʻlishi kerak. Huquqiy madaniyat shaxsning huquqiy bilimlari, qadriyatlari va xulq-atvorini oʻz ichiga oladi.

Huquq falsafasi esa huquqning mohiyatini, uning jamiyatdagi oʻrnini va inson hayotidagi ahamiyatini oʻrganadi. Harbiy tizimda huquqiy ong va tafakkur yuqori darajada boʻlishi zarur, chunki qarorlar tez va masʼuliyatli qabul qilinadi. Aksiologik yondashuvga koʻra, huquq qadriyat sifatida qaraladi. Harbiy xizmatchilar uchun adolat, burch va vatanparvarlik muhim qadriyatlardir. Huquqiy tarbiya zamonaviy metodlar asosida olib borilishi kerak. Interaktiv usullar, кейс-метод va simulyatsiyalar samarali hisoblanadi.

Qonun ustuvorligi harbiy tizimda muhim tamoyil boʻlib, har qanday buyruq qonun doirasida boʻlishi kerak. Huquqiy madaniyat shaxsning huquqiy bilimlari, qadriyatlari va xulq-atvorini oʻz ichiga oladi. Huquq falsafasi esa huquqning mohiyatini, uning jamiyatdagi oʻrnini va inson hayotidagi ahamiyatini oʻrganadi. Harbiy tizimda huquqiy ong va tafakkur yuqori darajada boʻlishi zarur, chunki qarorlar tez va masʼuliyatli qabul qilinadi.

Huquqiy madaniyat shaxsning huquqiy bilimlari, qadriyatlari va xulq-atvorini oʻz ichiga oladi. Huquq falsafasi esa huquqning mohiyatini, uning jamiyatdagi oʻrnini va inson hayotidagi ahamiyatini oʻrganadi. Harbiy tizimda huquqiy ong va tafakkur yuqori darajada boʻlishi zarur, chunki qarorlar tez va masʼuliyatli qabul qilinadi. Aksiologik yondashuvga koʻra, huquq qadriyat sifatida qaraladi. Harbiy xizmatchilar uchun adolat, burch va vatanparvarlik muhim qadriyatlardir.

Huquqiy tarbiya zamonaviy metodlar asosida olib borilishi kerak. Interaktiv usullar, кейс-метод va simulyatsiyalar samarali hisoblanadi. Qonun ustuvorligi harbiy tizimda muhim tamoyil boʻlib, har qanday buyruq qonun doirasida boʻlishi kerak. Huquqiy madaniyat shaxsning huquqiy bilimlari, qadriyatlari va xulq-atvorini oʻz

ichiga oladi. Huquq falsafasi esa huquqning mohiyatini, uning jamiyatdagi oʻrnini va inson hayotidagi ahamiyatini oʻrganadi.

Qonun ustuvorligi harbiy tizimda muhim tamoyil boʻlib, har qanday buyruq qonun doirasida boʻlishi kerak. Huquqiy madaniyat shaxsning huquqiy bilimlari, qadriyatlari va xulq-atvorini oʻz ichiga oladi. Huquq falsafasi esa huquqning mohiyatini, uning jamiyatdagi oʻrnini va inson hayotidagi ahamiyatini oʻrganadi. Harbiy tizimda huquqiy ong va tafakkur yuqori darajada boʻlishi zarur, chunki qarorlar tez va masʼuliyatli qabul qilinadi. Aksiologik yondashuvga koʻra, huquq qadriyat sifatida qaraladi. Harbiy xizmatchilar uchun adolat, burch va vatanparvarlik muhim qadriyatlardir.

Huquqiy tarbiya zamonaviy metodlar asosida olib borilishi kerak. Interaktiv usullar, кейс-метод va simulyatsiyalar samarali hisoblanadi. Qonun ustuvorligi harbiy tizimda muhim tamoyil boʻlib, har qanday buyruq qonun doirasida boʻlishi kerak. Huquqiy madaniyat shaxsning huquqiy bilimlari, qadriyatlari va xulq-atvorini oʻz ichiga oladi. Huquq falsafasi esa huquqning mohiyatini, uning jamiyatdagi oʻrnini va inson hayotidagi ahamiyatini oʻrganadi. Harbiy tizimda huquqiy ong va tafakkur yuqori darajada boʻlishi zarur, chunki qarorlar tez va masʼuliyatli qabul qilinadi.

Zamonaviy jamiyatda harbiy xizmatchilar nafaqat jismoniy va kasbiy tayyorgarlikka, balki yuqori huquqiy madaniyatga ham ega boʻlishi lozim. Huquqiy madaniyat – bu shaxsning huquqiy bilimlari, huquqqa nisbatan ongli munosabati va huquq normalariga rioya qilishining birligidir. Harbiy xizmatchi uchun bu intizom, buyruqqa itoat etish, inson huquqlarini hurmat qilish va urush qonunlariga (Laws of Armed Conflict – LOAC) rioya qilishni bildiradi.

Huquq falsafasi (jurisprudence) huquqning ijtimoiy, axloqiy va falsafiy asoslarini oʻrganadi. U huquqni shunchaki qonunlar toʻplami emas, balki adolat, erkinlik va

masʼuliyatning falsafiy ifodasi sifatida koʻradi. Aristotel, Tomas Akvinskiy, Immanuel Kant, Jon Lokk va H.L.A.

Hart kabi mutafakkirlarning gʻoyalari huquqning tabiiy huquq (natural law) va ijobiy huquq (positive law) nazariyalarini shakllantirgan. Harbiy kontekstda bu falsafa “just war theory” (adolatli urush nazariyasi) orqali ayniqsa muhim ahamiyat kasb etadi: urushga kirish (jus ad bellum) va urush olib boorish (jus in bello) tamoyillari harbiy xizmatchilarning qarorlarini axloqiy asoslaydi.

Oʻzbekistonda Prezident farmonlari asosida harbiy xizmatchilar va ularning oila aʼzolarining huquqiy ongi va madaniyatini yuksaltirish boʻyicha maxsus chora-tadbirlar belgilangan. Qurolli Kuchlar akademiyasida oʻtkazilgan “Qurolli Kuchlarda huquqiy madaniyatni yanada yuksaltirishda zamonaviy yondashuvlar” mavzusidagi konferensiya bu yoʻnalishdagi dolzarblikni tasdiqlaydi. Ushbu maqolada huquq falsafasining harbiy xizmatchilar huquqiy madaniyatini shakllantirishdagi oʻrni nazariy jihatdan ochib beriladi va amaliy takliflar ishlab chiqiladi. Maqsad – dissertatsiya darajasidagi chuqur tahlil orqali mavzuni ilmiy asoslash.

Huquqiy madaniyat va huquqiy ong tushunchalari: nazariy asoslar

Huquqiy ong – ijtimoiy ongning bir shakli boʻlib, huquqiy hodisalarga nisbatan gʻoyalar, his-tuygʻular va munosabatlar yigʻindisidir. Huquqiy madaniyat esa huquqiy ongning amaliy ifodasi: huquqiy bilimlar, huquqqa hurmat va rioya qilishning birligi. Oʻzbek olimlari (masalan, Y.S. Poʻlatov) harbiy xizmatchining huquqiy madaniyatini “uning huquqiy bilimlari, davlat qonunchiligiga munosabati va haqiqiy xatti-harakatlarining birligi” deb taʼriflaydilar.

Huquqiy madaniyatning tarkibiy qismlari:

Kognitiv (bilimlar);

Emotsional (huquqqa nisbatan his-tuyg‘ular);

Xulq-atvoriy (huquq normalariga rioya qilish).

Harbiy sharoitda bu madaniyat intizomni ta’minlaydi va huquqbuzarliklarni oldini oladi. PF-5618 Farmon harbiy xizmatchilar uchun “Huquqiy savodxonlik soati”ni joriy etishni belgilaydi, bu esa huquqiy tarbiyaning muhim shakli hisoblanadi.

Huquq falsafasining asosiy yo‘nalishlari va ularning harbiy kontekstga ta’siri

Huquq falsafasi ikki asosiy yo‘nalishga bo‘linadi:

Tabiiy huquq nazariyasi (Natural Law): Huquq tabiat va aqlga asoslangan bo‘lib, insonning tug‘ma huquqlari (hayot, erkinlik, mulk) ustuvor. Tomas Akvinskiy va Jon Lokk bu yo‘nalishni rivojlantirgan. Harbiy sohada bu nazariya “just war theory”da namoyon bo‘ladi: urush faqat adolatli sabablar bilan boshlanishi va tinch aholi himoya qilinishi kerak.

Ijobiy huquq nazariyasi (Legal Positivism):

Huquq davlat tomonidan yaratilgan qonunlar majmuasi (H.L.A. Hart, Jon Ostin). Bu harbiy intizom va buyruqlar tizimini asoslaydi.

Zamonaviy huquq falsafasida Ronald Dworkin va Joseph Raz kabi olimlar huquq va axloqning o‘zaro bog‘liqligini ta’kidlaydilar. Harbiy xizmatchilar uchun bu falsafa qaror qabul qilishda “military necessity” (harbiy zaruriyat) va inson huquqlarini muvozanatlashtirishga yordam beradi. Masalan, dron hujumlarida yoki tinch aholi orasidagi nishonlarni tanlashda falsafiy tahlil huquqiy va axloqiy chegaralarni belgilaydi.6bfe9e

Xalqaro huquqda (Geneva Conventions, Additional Protocols) huquq falsafasi urush qonunlarining asosini tashkil etadi. Harbiy xizmatchilarning huquqiy madaniyati past bo‘lsa, “war crimes” (urush jinoyatlari) xavfi ortadi, bu esa strategik mag‘lubiyatga olib kelishi mumkin.

Harbiy xizmatchilar huquqiy madaniyatini yuksaltirishdagi muammolar va huquq falsafasining yechim roli

Hozirgi muammolar:

Huquqiy bilimlarning yetarli emasligi;

Buyruq va qonun oʻrtasidagi ziddiyatlar;

Axloqiy dilemmalar (masalan, buyruqqa itoat va inson huquqlarini hurmat qilish);

Zamonaviy texnologiyalar (AI, kibermakon) oldidagi yangi huquqiy boʻshliqlar.

Huquq falsafasi bu muammolarni hal qilishda quyidagi rollarni bajaradi:

Nazariy asoslash: Huquqning adolat tamoyillarini harbiy xizmatchilar ongiga singdirish orqali ularni “professional warrior” (kasbiy jangchi) sifatida shakllantirish.

Axloqiy tarbiya: Kantning “kategorik imperativ”i yoki Stoitsizm (Seneka, Epiktet) harbiy xizmatchilarga qiyin vaziyatlarda toʻgʻri qaror qabul qilishga yordam beradi. Falsafa qonunni shunchaki “bajarish” emas, balki “tushunish”ga oʻrgatadi.8bcbdd

Intizom va masʼuliyat: Huquq falsafasi harbiy zaruriyat va insonparvarlik tamoyillarini muvozanatlashtirib, “good order and discipline”ni taʼminlaydi.

Oʻzbekistonda Qurolli Kuchlar tizimida huquqiy tarbiya darslarini huquq falsafasi elementlari bilan boyitish tavsiya etiladi. Masalan, “Huquqiy savodxonlik soati”da Platon, Aristoteldan tortib, zamonaviy huquq falsafasigacha boʻlgan materiallarni kiritish.

Amaliy takliflar va takomillashtirish yoʻllari:

Taʼlim dasturlarini isloh qilish: Harbiy oliy oʻquv yurtlarida “Huquq falsafasi va harbiy axloq” maxsus kursini joriy etish.

Trening va seminarlar: “Just war theory” va LOAC bo‘yicha falsafiy tahlilga asoslangan simulyatsiyalar o‘tkazish.

Monitoring va baholash: Huquqiy madaniyat darajasini falsafiy-metodologik asosda o‘lchash tizimini yaratish.

Xalqaro tajriba: AQSh, NATO mamlakatlaridagi military legal advisors (harbiy huquq maslahatchilari) tajribasini o‘rganish va moslashtirish.10af16

Raqamli platformalar: Huquq falsafasi bo‘yicha elektron resurslar va mobil ilovalar yaratish.

Bu choralar harbiy xizmatchilarning huquqiy ongini chuqurlashtirib, jamiyatda huquqiy madaniyatni yuksaltirishga hissa qo‘shadi.

Xulosa:

Huquq falsafasi harbiy xizmatchilarning huquqiy madaniyatini rivojlantirishda muhim rol o‘ynaydi va ongli, mas’uliyatli shaxsni shakllantiradi. U huquqni shunchaki qoidalarning to‘plami emas, balki adolat va inson qadr-qimmatining falsafiy ifodasi sifatida ko‘rsatadi. Natijada, harbiy xizmatchilar nafaqat qonunni bajaruvchi, balki uni tushunuvchi va himoya qiluvchi shaxslar bo‘lib yetishadi. O‘zbekistonning huquqiy-demokratik jamiyat qurish jarayonida bu yo‘nalishni yanada rivojlantirish zarur. Kelgusida huquq falsafasi va harbiy huquqning integratsiyasi bo‘yicha qo‘shimcha empirik tadqiqotlar o‘tkazish tavsiya etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Rawls J. A Theory of Justice;

2. Hart H.L.A. The Concept of Law;

3. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi;

4. Oʻzbekiston Respublikasining Konstitusiyasi. – Toshkent: Oʻzbekiston, 2018. – 80 b.

5. Davlat boshqaruvini yangilash va yanada demokratlashtirish mamlakatni modernizasiya va isloh qilishda partiyalar rolini yanada kuchaytirish toʻgʻrisidagi Qonun. 2006 yil 8 noyabr. // OʻzR Oliy Majlisi Axborotnomasi. – Toshkent, 2006. – № 11. – B. 75.

6. Taʼlim toʻgʻrisida: Oʻzbekiston Respublikasining Qonuni. 1997 yil 29 avgust // Barkamol avlod – Oʻzbekiston taraqqiyotining poydevori. – Toshkent, 1997. – B. 20-29.